

Ekklesia Breda 19 maart 2017

Serie: Oervloed – thema: deze mens – gelezen: Jona 1,1-3,3 (Naardense Vertaling)

Toespraak Franck Ploum

1.

Het verhaal van Jona is een verhaal over keuzes en waar die keuzes je uiteindelijk brengen, maar ook over situaties waarin je als mens terecht kunt komen. Het is in je leven immers zelden mogelijk alle keuzes geheel te overzien en alle consequenties van te voren te overwegen. Het is voor veel bijbelwetenschappers nog steeds een beetje een raadsel waarom dit boekje, dit verhaaltje, in de bijbelse canon terecht is gekomen, en dan ook nog een plek heeft mogen krijgen te midden van de grote profeten. Het heeft meer van een sprookje, dit slechts vier hoofdstukken tellend werk, dan de uitstraling van een visionaire blik op de toekomst. Met deze vraag naar het hoe en waarom komt het boekje terecht in het rijtje van een paar andere twijfelgevallen, zoals Job en Prediker. Niet toevallig ook twee boeken die gaan over een persoonlijk relaas, een persoonlijke levensgeschiedenis. Een klein thema, gezien in het perspectief van de wereldproblematiek.

Ook Jona is niet alleen klein in omvang, maar gaat eigenlijk ook over een klein thema. Natuurlijk, de aanleiding is dat er iets aan de hand is in de grote stad Ninivee, maar ja het verhaal moet ergens beginnen, en om de plek tussen de profeten te rechtvaardigen opent het ook nog met *'Het spreken van de Ene geschiedt aan Jona, zoon van Amitai'* (Jona 1,1) en dan wordt de verwachting gewekt dat ene groot profeet gaat opstaan die het volk weer terugbrengt bij de Tora van de Ene. En wat blijkt vervolgens, het verhaal gaat over de man zelf, over Jona (duif betekent dat vertaald), hoe hij zich persoonlijk hier toe verhoudt en wat zijn overwegingen zijn om bepaalde keuzes te maken.

Een klein verhaal. Maar hoe herkenbaar: een mens en zijn worsteling in het leven, een mens die niet goed weet wat hij aan moet met de grote thema's, een mens die ook eigenlijk geen zin heeft om zich te verdiepen in wat er nu allemaal speelt. Nee, laat mij maar met rust. En gekoppeld aan die worsteling kiest Jona voor een ongenueanceerde blik op de problemen. Ninivee is afgedwaald van de Tora? Nou dan vernietig je het toch, eigen schuld. Burgeroorlog in Afrika, nou zet er maar een hek omheen en ze lossen het maar op. Migrantenstromen worden veel te groot? Bouw maar een muur. Mensen een kans geven? Je verdiepen in het probleem? Nee, snelle en eenvoudige oplossingen graag en liefst zo dat ik er buiten kan blijven. Het lijkt zo simpel, maar het is precies deze houding die hem in de problemen brengt, die hem in conflict brengt met zichzelf, zijn geweten, zijn verbondenheid met de Tora. Oervloed blijft hem omringen, zijn bestaan wordt fundamenteel bedreigd. Niet door het bedreiging uit de grote stad Ninevee, maar door de manier waarop hij zich verhoudt tot die stad, door zijn mening over wat daar gebeurt en de wijze waarop hij het probleem wil oplossen.

2.

Opstaan en afdalen, dat zijn twee centrale woorden in het verhaal van Jona. Enerzijds is er een uitnodiging om op te staan, op weg te gaan, je leven in te richten naar God en gebod. Anderzijds is er sprake van keuzes die te maken hebben met afdalen, de diepte in, zo diep dat je in de schoot van het schimmenrijk terechtkomt, zo diep dat de grondslagen van de bergen die diep in de aarde verborgen liggen je woonplaats wordt.

Jona krijgt te horen: 'sta op en ga op weg naar Ninevee, die grote stad'. Ninivee is in die tijd de hoofdstad van Assyrië, de grootste vijand van Israël. Wanneer het over die stad gaat, gaat 'groot' dan ook niet alleen over omvang en aantal inwoners. Dat was de stad ook, zeker in vergelijking met Jeruzalem, maar 'groot' gaat vooral over imposant, indrukwekkend, bedreigend. Er ging bedreiging van uit. Het was een stad waarin het leven mateloos was, 24/7 bedrijvigheid, het ging maar door. Jeruzalem was veel meer dorps ingericht, kleine gemeenschappen rondom de stadskern en het heiligdom. Jeruzalem: stad van Tora en Sabbat, begrensd, rust op z'n tijd en niet te grootschalig. Ninevee: stad van grenzeloosheid, alles kan en moet kunnen, gedreven door economie en expansie. Die twee beelden, van groot en klein in menig opzicht en van verschillende manieren om in het leven te staan worden in het verhaal tegenover elkaar geplaatst.

Er gaat dreiging uit van Ninevee. De eerste reactie op bedreiging is: in het verweer komen, reageren uit angst en dat is meestal geweld op geweld, vijandig, hakken in het zand en het geweer getrokken. Tegenover die menselijke reactie plaatst het verhaal een ander plan. God wil het bedreigende volk niet vernietigen, maar het tot ommekeer brengen. Ninevee moet tot de orde geroepen worden en daarom spreekt God tot Jona 'sta op en ga op weg'. God vraagt aan Jona om het volk op te roepen zich te begrenzen, maat te houden, omdat het zichzelf anders ten gronde richt.

Leuke missie: op pad naar je grootste bedreiging, ongewapend, zonder strijdplan, maar met de boodschap van een of andere God die oproept tot ommekeer. Wat is de eerste reactie van waarschijnlijk ieder van ons, wanneer je oog in oog komt te staan met je grootste bedreiging, je grootste angst? Om je heen kijken en jezelf de vraag stellen: hoe kom ik hier weg, waar is de deur?

Wegkijken, niet over willen praten. Of bagatelliseren: ach, zo erg is het niet, daar hoef ik niet aan te werken, komt wel goed. Onze eerste, kennelijk natuurlijke reactie, is er voor weglopen en tegelijk de bedreiging en de angst proberen weg te duwen, te onderdrukken: weg ermee, vernietigen, hek er om heen, muurtje optrekken.

Jona staat op en gaat, maar niet naar Ninevee. Hij gaat op de vlucht. Hij heeft geen trek in een onmogelijke missie. Bovendien, wat als de stad luistert? Dan zal God geen vonnis over hen voltrekken en dan blijft ze bestaan. Dan blijft ze dus een bedreiging voor het volk Israël. Aha, Jona heeft dus belang bij de vernietiging van Ninevee. Hij wil van zijn angst af, hij wil dat de bedreiging stopt. Maar het is precies deze houding die hem steeds verder doet afdalen in diezelfde angst: Hij daalt af naar Jafo, hij daalt af in de holtes van het dek, hij daalt af in de buik van een vis, hij daalt af in de schoot van het schimmenrijk, hij daalt af naar de grondslagen der bergen en daar wordt hij omringd door oervloed. Hoe diep hij ook afdaalt, zijn angst, zijn fundamentele bedreiging gaat met hem mee en worden beklemmender en beklemmender. Hij gaat er niet dood aan, al zou hij dat willen, nee geen voltooid leven, maar gevangen in afgesloten ruimte met niets dan bedreiging omringd. Vasthoudend aan zijn eigen belang, zijn eigen angst, creëert hij voor zichzelf een wereld waarin het onmogelijk is om te leven. Niet Ninevee, maar hij is zelf zijn grootste bedreiging geworden.

Wat zijn onze eigen belangen wanneer we kijken, oordelen over wat er in de wereld gaande is? Hoe gaan we om met de bedreigingen uit Turkije? Wat boezemt ons angst in wanneer we zien hoeveel mensen een beroep doen op onze solidariteit en vragen om onderdak en een

thuis? Hoe zorgen we er voor dat we van die angst afkomen? Veel mensen zetten de hakken in het zand, schreeuwen om muren of willen een hek rond Afrika. Gelukkig niet de meerderheid, zou ik zeggen. We zijn donderdag gelukkig niet wakker geworden in een land waarin de angst gaat regeren. Hoewel de kater voor sommigen behoorlijk is, gaat Nederland niet haar eigen bedreiging worden. Maar de angst is niet weg en ook de groep die zich daar door wil laten leiden is niet kleiner maar groter geworden.

In het verhaal leidt het afdalen niet tot de dood, de ondergang. De afdaling wordt omschreven als een bewustwordingsproces. Op de boot komt Jona al tot het inzicht dat hij geen goede keuze heeft gemaakt, dat de angst hem blijft achtervolgen. Het zijn nota bene de mensen die hij als Heidenen beschouwd die hem erop moet wijzen dat er ook nog zo iets als vertrouwen bestaat *'Hoe kun je zo verdoofd zijn, sta op en roep tot je God'* (Jona 1). Drie dagen en drie nachten – waar kennen we dat ook al weer van – in een afgesloten ruimte, waar weglopen niet meer kan, kijkt hij zijn angst in de ogen, beschouwd hij zijn zelfgecreëerde bedreiging, en toen *zijn ziel in hem versmachtte werd hij de Ene indachtig* (Jona 2). Hij herinnerde zich dat bevrijdende woord, dat leven-gevende woord, die stem die zijn geweten vormde nam de regie weer in handen en *kleingekregen werd hij uitgeworpen en opnieuw geboren* (Zevenmaal – VL809).

Uiteindelijk kan Jona opstaan en op weg gaan naar Ninevee, om hen een andere manier voor te houden. Maar inmiddels is het volk van Ninevee allang tot inkeer gekomen en wordt de stad gespaard. Nog niet helemaal verlost van zijn angst ziet Jona niet dat ook in de stad het bewustwordingsproces haar werk heeft gedaan. Hij kan alleen maar denken dat god de goddelozen beloont, dat hij hun bewustwording heeft gezien en ook in hen is afgedaald. Zo ver is Jona nog niet, maar hij kwam dat ook van ver, hij heeft diep gezeten. Zich verheugen om wat gebeurd is kan hij dan ook nog niet, dat is nog een brug te ver. Maar het begin is er. Het contact is gelegd. Er kan verbinding ontstaan tussen hemzelf en wat hij zag als grootste bedreiging: het volk van Ninevee.

Wat is onze grootste angst en hoe reëel is die? Komt de grootste bedreiging van buiten onszelf, of zijn we vaak niet ook zelf onze grootste bedreiging. Het denken in frames, in tegenstellingen, in de goeden en kwaden, in wij zijn slachtoffer en zij doen maar, dat denken is geen oplossing voor onze bedreigingen, het is juist voedsel voor onze angsten. *'Sta op en ga op weg'* betekent wegtrekken uit dit denken, loskomen van de tegenstellingen, in het vertrouwen dat niet de angst, maar de verbinding de juiste raadgever is.

Zeg amen – zo moge het zijn.